

Pleidooi voor meer handelingsgericht onderzoek

A.C. Winkelaar en M.D. Karel
Alumni Andragologie, Universiteit van Amsterdam

Samenvatting

De hogescholen in Nederland worden door het ministerie van OCW aangezet praktijkgericht onderzoek te doen en dit hand in hand te laten gaan met onderwijs en praktijkontwikkeling. Het verbeteren van de (eigen) beroepspraktijk door onderzoek is steeds meer een vaardigheid die van elke professioneel wordt verwacht. Voor dit artikel zijn bijdragen aan vijf werkconferenties geanalyseerd, waarbij praktijkonderzoek in het domein van zorg en welzijn centraal stond. Een belangrijk onderdeel van praktijkgericht onderzoek in beroepspraktijken is het handelingsgericht onderzoek waarbij een gezamenlijk leer- en zoekproces, zowel van de onderzoeker als van de onderzochten, het uitgangspunt is. De onderzochten zijn dan de cliënten, patiënten, burgers of bewoners waarmee hoog opgeleide professionals worden geconfronteerd. Bij het ontwikkelen van handelingsgericht onderzoek is sprake van fundamenteel onderzoek naar wat mensen drijft tot handelen of niet-handelen, maar ook van een ontwikkeling naar mogelijkheden om verbeteringen en veranderingen door te kunnen voeren in praktijksituaties. Door een pleidooi te houden voor meer handelingsgericht onderzoek aan hogescholen wordt tevens een pleidooi gehouden voor het oprichten van een universitaire faculteit, die de interdisciplinaire bovenbouw kan ontwikkelen om het handelingsgericht onderzoek in de diverse beroepspraktijken te ondersteunen.

Sleutelbegrippen: domein zorg en welzijn, beroepsopleidingen, praktijkgericht onderzoek, handelingsgericht onderzoek.

1. Inleiding

In 2012 pleitte minister Bussemaker van het ministerie van OCW voor meer praktijkgericht onderzoek in het HBO. "De innovatie en kennisontwikkeling die ontstaat uit de uitwisseling tussen theorie en praktijk zijn waardevol voor samenleving en economie", aldus de minister. Door periodiek praktijkgericht onderzoek zijn hoog opgeleide professionals zelf instaat hun praktijk te verbeteren. Een belangrijk vraagstuk voor de Hogescholen in Nederland is hoe het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek hand in hand kan gaan met onderwijs en praktijkontwikkeling (van Dijkum en Tavecchio, 2014). Bij de verschillende beroepsopleidingen ligt het accent op het opdoen van kennis en vaardigheden en minder op het doen van onderzoek in de eigen beroepspraktijk. Bij de Hogeschool Amsterdam is in 2013 een werkgroep ingesteld met de naam PION (Praktijkgericht Innovatief Onderzoek) om in het domein zorg en welzijn een aantal werkconferenties te organiseren voor docenten, wetenschappelijke medewerkers van universiteiten en onderzoeksinstituten over hoe praktijkgericht onderzoek in HBO opgezet kan worden. In de werkgroep zijn vertegenwoordigers aanwezig van de Hogeschool Amsterdam, van de Nederlandse Organisatie voor Sociaalwetenschappelijk Methodologisch Onderzoek (NOSMO), van ZonMw (de financier van de overheid voor gezondheidsonderzoek) en van de kring Andragologie van de Universiteit van Amsterdam om een aantal praktijkonderzoeken te presenteren, te bediscussiëren en hiervan verslag te doen.

Als definitie van praktijkgericht onderzoek geldt "dat het onderzoek door professionals wordt uitgevoerd, waarbij op systematische wijze in interactie met de omgeving antwoorden

worden verkregen op vragen die ontstaan in de (eigen) beroepspraktijk gericht op de verbetering van deze praktijk" (van der Donk en van Lanen, 2012). Essentieel hierbij is de toevoeging "gericht op de verbetering van deze praktijk", die vragen oproepen zoals wie stellen de verbeteringen voor en wie implementeren deze in de praktijk? Gaan de verbeteringen over de omgeving van de beroepspraktijk, over de inhoud van beroepspraktijk of over het handelen van de beroepsgroep zelf? Ook de onderzochten in de beroepspraktijk hebben belangen bij het verbeteren van deze beroepspraktijk; worden deze betrokken bij het onderzoek? Geldt dit ook voor de werkgevers in de verschillende beroepspraktijken? Praktijkonderzoek heeft dus vele spelers, waarbij duidelijk moet zijn wat onder beroepspraktijk wordt verstaan en welke relaties aanwezig zijn.

2. Praktijkgericht en handelingsgericht onderzoek

Het handelen is een van de aspecten dat zich in de praktijk voordoet. Het doen en laten van mensen bepalen grotendeels wat onder praktijk wordt verstaan. In werksituaties gelden echter aanvullende voorschriften en regels waar mensen zich aan dienen te houden, waardoor de beroepspraktijk meer is dan het (eigen) handelen van betrokkenen. Bij een handelingsgericht onderzoek gaat het vooral om een gezamenlijk leer- en zoekproces van de onderzoeker en de onderzochten (Boog, Slag ter, e.a. 2005). Dit betekent dat het onderzoek zich richt op acties (actie-onderzoek) om de verbeteringen en veranderingen in de beroepspraktijk ook daadwerkelijk te realiseren. Het kan zich ook richten op het handelen van de onderzochten, zoals de cliënten, patiënten, werknemers, burgers of bewoners, maar ook op de professionals zelf of de leiding of organisatie waarin wordt gewerkt. Bij handelingsgericht onderzoek gelden de agogische werkprincipes (Winkelaar, 2006) waarbij men uitgaat van een subject-subject relatie. De onderzoeker is begeleider van het onderzoek dat dikwijls door de onderzoeksgroep zelf ter hand wordt genomen. Hierbij geldt een bepaalde vorm van reciprociteit, namelijk de betrokkenen zijn geen dode materie, waarvan kenmerken worden genoteerd, maar zij beschikken over een eigen handelen waarmee rekening gehouden dient te worden. Zij kunnen reageren en hun reacties zijn belangrijk. Ook dient altijd de historiciteit bij het onderzoek betrokken te worden. Mensen hebben een verhaal te vertellen, waarin achterhaald wordt waar het huidige gedrag vandaan komt. Bovendien hebben mensen een eigen verantwoordelijkheid die door een onderzoeker niet zomaar weggenomen kan worden. Het veranderen van mensen kunnen zij alleen zelf doen en niet de onderzoeker met goed bedoelde adviezen of aanbevelingen. De agogisch werkprincipes gaan in op concreetheid door te vragen naar wie, wat en waarom, aangevuld met de vragen waar, wanneer, hoe en waarmee.

Het handelingsonderzoek kent niet alleen een subject-subject relatie, maar kan ook wisselen van object-subject of van subject-object als naar handelingsverbeteringen wordt gestreefd die overdraagzaam kunnen zijn op andere groepen. Dit betekent dat de onderzoeker zich bewust moet zijn van de verschillende rollen die hij/zij kan vervullen. Bij praktijkonderzoek, maar ook bij handelingsonderzoek kan de onderzoeker verschillende rollen vervullen (Boonstra e.a., 2002). Boonstra e.a. beschrijven deze rollen bij het geven van adviezen om verbeteringen door te voeren bij beroepspraktijken, maar deze zijn net zo van toepassing bij het doen van onderzoek hierna. Immers van de onderzoeker wordt verwacht de praktijksituatie te (ver)kennen, te analyseren en opdrachtgevers en betrokkenen adviezen te geven. Zij onderscheiden (1) een *expert rol*, de onderzoeker heeft veel kennis opgedaan om veranderingen bij de onderzochten door te voeren, waarbij zijn kennis en ervaring ook uit ander onderzoek wordt aangewend om voorstellen te doen; (2) een *procedurele rol* waarbij door de onderzoeker een bijdrage wordt geleverd aan het veranderingsproces door als adviseur te blijven optreden tijdens het verbeterings- of veranderingsproces; (3) een *sociaal*

emotionele rol waarbij de onderzoeker ook de intermenselijke processen die spelen bij de onderzoeksgroep betreft. Dit omdat bij elke verbetering en verandering gevoelens van mensen een belangrijke rol vervullen en (4) een **politieke rol** doordat de onderzoeker gebruik maakt van machtsbronnen om situaties te veranderen. De leiding van een organisatie of de politieke context, waarin het onderzoek zich afspeelt, hebben een belangrijke invloed op het verbeterings- of veranderingsproces.

Handelingsgericht onderzoek kan op verschillende manieren worden uitgevoerd waarbij de agogische werkprincipes telkens leiden tot verschillende rollen van de onderzoeker en de onderzochten. Door het verzamelen van kennis bij de onderzochten door interviews en enquêtes matigt de onderzoeker zich meestal een expert rol aan. De onderzoeker stelt de veranderingen voor die de onderzochten moeten uitvoeren. Een meer agogische opstelling van de onderzoeker is om samen met de onderzochten de betreffende probleemsituatie te verkennen en te analyseren. De voorgestelde veranderingen en acties zijn voor een deel bedacht door de onderzochten, voor een deel door de onderzoeker. Een extreem agogische ingestelde onderzoeker kan het gehele onderzoek laten uitvoeren door de onderzochten die dan ook de vaardigheden moeten bezitten van het opzetten, uitvoeren en analyseren van de onderzoeksresultaten. Zie tabel, waar de rol van de onderzoeker en onderzochten is weergegeven bij een verbeterings- of veranderingsproces. In de linker kolom neemt de invloed van de onderzochten toe van passief naar actief. Een belangrijk uitgangspunt is dat de bekwaamheid van de onderzochte groep bepalend is wat de mogelijkheden zijn om zelf een rol in het onderzoek te vervullen. Dit geldt natuurlijk ook voor de onderzoeker.

Tabel met rol onderzoeker en rol onderzochten

	Rol onderzoeker	Rol onderzochten
Traditioneel onderzoek (beschrijvend en adviserend)	<i>Grote bijdrage:</i> bedenkt onderzoeksopzet, voert het onderzoek uit, analyseert data en doet aanbevelingen	<i>Kleine bijdrage:</i> zij doen mee aan de interviews en vullen enquêtes in
Actie onderzoek (begeleidend en adviserend)	<i>Minder grote bijdrage:</i> bedenkt samen met de onderzochten de onderzoeksopzet, begeleidt de uitvoering en analyse en doet gezamenlijk aanbevelingen	<i>Minder grote bijdrage:</i> afhankelijk van de eigen bekwaamheden bedenken zij samen met de onderzoeker de onderzoeksopzet, verzamelen zij data, analyseren de data en stellen aanbevelingen op
Agogisch onderzoek (begeleidend en veranderend)	<i>Kleine bijdrage:</i> begeleidt de onderzochten met het bedenken van de onderzoeksopzet, begeleidt de uitvoering en analyse en begeleidt het opstellen van de aanbevelingen.	<i>Grote bijdrage:</i> zij bedenken samen met de onderzoeker de onderzoeksopzet, verzamelen data en analyseren deze en stellen samen met de onderzoeker de aanbevelingen op die zij zelf uiteindelijk implementeren.

Op de vijf werkconferenties in 2013 is kritisch gekeken naar de onderzoeksmethode, het onderzoeksproces en de werkwijze van de onderzoeker. Dit artikel is geen samenvatting van de gevoerde discussie (zie hiervoor de website van de Kring Andragologie), maar wil kijken naar welke vormen van praktijkonderzoek zijn gehanteerd en hoe de onderzoeken

eventueel toegespitst zijn op handelingsgericht onderzoek om beroepspraktijken daadwerkelijk te verbeteren.

3. Vijf werkconferenties

In de georganiseerde vijf werkconferenties is telkens een casus gepresenteerd door een professionele onderzoeker over een probleem in het domein van zorg en welzijn, waarna met de aanwezigen een discussie werd gevoerd over de toegepaste methodiek.

a. "Actieonderzoek" door Annemarie Wagemakers en Marion Herens van de Wageningse Universiteit over het verbeteren van een gezonde levensstijl van allochtone vrouwen. Actieonderzoek is wat hen betreft een paraplu-begrip voor o.a. praktijkonderzoek, handelingsonderzoek, emancipatie-onderzoek, participatief actie-onderzoek en actie-leren. Zij constateren verschillende dilemma's die plaats vinden bij actie-onderzoek zoals achter de feiten aanlopen, de vraag of de praktijk of het onderzoek leidend is, de vraag of de onderzoeker een schaap met vijf poten moet zijn, de vraag of praktijkgericht onderzoek subjectief dan wel wetenschappelijk is en of actieonderzoek een panacee is voor evaluatie op groeps- en community-niveau?

b. "Wraparound care" door René Butter van de Hogeschool Utrecht over het verbeteren van de verslavingszorg in de gehele keten van zorg. Wraparound Care is een meta-techniek waarvan het proces zich kenmerkt door het werken van achteren naar voren om het professionele handelen in de keten te versterken. Het einddoel van de cliënt over herstel van een "geïntegreerd bestaan met regie over eigen leven" vormen het uitgangspunt waarbij het gedwongen kader als werkelijkheid wordt gezien waar cliënten zich aan moeten houden. Met de tien principes van Wraparound Care is invulling gegeven aan het onderzoek: de cliënt spreekt uit en kiest, het is gebaseerd op teamwerk, het gaat uit van netwerkondersteuning, van samenwerking, men moet cultureel bekwaam zijn, men werkt op maat en op eigen kracht als basis, heeft doorzettingsvermogen en is resultaat gericht.

c. "Geef de burger moed" door Martin Stam van de Hogeschool van Amsterdam over het verbeteren van de regie van burgers bij de transitie van de Wmo. Hij presenteerde de onderzoeksresultaten van outreached werken in vijf Amsterdamse Wmo-praktijken. In drie praktijken lukte het de professionals niet om door middel van outreached werken de draagkracht en de eigen regie van burgers in kwetsbare omstandigheden te bevorderen. Bij twee praktijken lukte dit wel. Het ging hierbij om de vraag welke rol onderzoek speelt bij het wel of niet lukken van een project.

d. "RTC (Random Controlled Trials) of implementaties"? door Barbara van der Linden van ZonMw over het vergroten van de acceptatie bij anesthesisten van het gebruik van een echosonde bij hoog risicopatiënten. De vraag is of ZonMw onderzoek moet financieren waarvoor buitenlands bewijs is geleverd? Bij implementatie kunnen altijd belemmerende en bevorderende factoren een rol spelen. Het oplossen van problemen hoeft niet alleen door onderzoek plaats te vinden. Ook marktpartijen hebben een verantwoordelijkheid om er zelf uit te kunnen komen. De vraag over RCT is moeilijk te beantwoorden omdat sociaal maatschappelijke problemen per situatie verschillen en dikwijls geheel andere (historische) achtergronden hebben, waardoor vergelijkingen nauwelijks mogelijk zijn.

e. "Stakeholders Youthspot" door Judith Metz van de Hogeschool van Amsterdam over het versterken van de zelfregie van jonge meisjes bij buurtwerk. In deze casus gaat het om het ontwikkelen van een methodiek voor het werken met meisjes tussen 10 en 23 jaar. De doelgroep kenmerkt zich door een grote kwetsbaarheid en een lage rolverwachting. Er zijn verschillende organisaties betrokken bij genoemde problematiek waardoor allerlei belangen door elkaar lopen. Men verwacht dat de resultaten leiden tot EBP (Evidence Based Practise)

die voor allerlei situaties moet gelden. Het onderzoek levert tot nu toe geen handvatten voor methodisch werken op.

Analyse

Wanneer de vijf behandelde casussen worden geanalyseerd met behulp van de genoemde handelingsgerichte werkprincipes dan valt op dat de onderzoeken vooral gericht zijn op het vergroten van het eigen inzicht van de onderzoeker. Er is een subject-object relatie bij de onderzoeker. Van professionals wordt verwacht dat zij kennis van zaken hebben en dat zij een expert zijn in hun vakgebied. Hoe zij met groepen in de samenleving omgaan is dikwijls minder belangrijk en welke rol zij vervullen in de verbeter- of veranderingsprocessen die zij voorstaan, speelt nauwelijks een rol. Dit betekent dat de dominante opvatting van de onderzoeker in het traditionele onderzoeksmodel nog steeds opgang doet. Toch spreken de onderzoekers in de eerste drie casussen over het verbeteren van de positie van de onderzoeksgroep. Alleen in de eerste casus is sprake van actieonderzoek door de onderzochten te betrekken bij de uitvoering van het onderzoek en bij de voorgestelde veranderingen. Het onderzoeken van de keten bij het "wraparond care" onderzoek en de complexe situaties bij de Wmo-praktijken van "Geef de burger moed" noodzaken de onderzoeker de tijd te verdelen over meerdere aspecten van praktijkgericht onderzoek waardoor minder aandacht besteed kan worden aan het handelingsgerichte onderzoek om de positie van de doelgroep te verbeteren. In de vijf gepresenteerde casussen vervulden de onderzoekers een rol om als buitenstaander een situatie te onderzoeken. Het waren geen beroepspraktijken waar de onderzoeker zijn eigen praktijk onderzoekt om tot verbetering te komen.

Een specifieke handelingsgerichte casus wordt bijvoorbeeld beschreven in de "high care zorg" van de GGZ (van Dam en Mulder 2008) waarbij in het "dwang-en drang-project" cliënten werden geïsoleerd en met medicatie en groepstherapie in het gareel moesten worden gehouden. Door het toepassen van de agogische principes werden cliënten gehecht aan begeleiders om gezamenlijk een doelstelling te formuleren. Door te onderhandelen werd geleerd de eigen verantwoordelijkheid terug te krijgen om weer te kunnen functioneren in de samenleving. Een andere bekende handelingsgerichte casus speelde zich af begin jaren '80, toen de toenmalige Industriebond FNV de arbeidstijdverkorting wilde introduceren. De bestuurders van de bond hadden een theorie en wilden door enquêtes onder het personeel van het toenmalige Akzo het draagvlak daarvoor verkrijgen. Zij wilden hun inzicht vergroten en van daaruit voorstellen doen aan de directie. Door de kaderleden van de bond bij Akzo werd echter voorgesteld een meer handelingsgericht onderzoek uit te voeren zonder gebruik te maken van enquêtes. Zij gingen in hun eigen werkomgeving kijken wat de mogelijkheden waren van arbeidstijdverkorting en gingen per afdeling aangeven hoe het werk beter verdeeld kon worden en hoeveel mensen er bij konden komen. Bij de toenmalige vijf divisies van Akzo in Nederland (ongeveer 60 fabrieken met 25.000 werknemers) leverde dat een aanzienlijke hoeveelheid arbeidsplaatsen op en werd op basis van deze concrete voorstellen een werkweek van 36 uur geïntroduceerd. Door het eigen onderzoek van de kaderleden werden de meeste werknemers overtuigd dat de invoering noodzakelijk was en kon de directie niets anders doen dan daar gehoor aan te geven.

Bij handelingsgericht onderzoek wordt het gedrag (het doen en laten) van personen onderzocht in wisselwerking met de omgeving, waarbij het verleden een belangrijke rol vervuld en waarbij tegelijk leerprocessen ontstaan om het gedrag of situaties te verbeteren. Hierbij wordt het doen en laten geanalyseerd op kwaliteit (kan het anders of beter) en op kwantiteit (kan het méér of minder). Hoe dit type onderzoek opgenomen kan worden in het

onderwijs en in de ontwikkeling van de verschillende beroepspraktijken dient nader te worden uitgewerkt.

4. Handelingsgericht onderzoek in beroepspraktijken

In de discussie over het bevorderen van praktijkgericht onderzoek en in het bijzonder het handelingsgerichte onderzoek aan de Hogescholen komt ook de positie van onderzoek bij universiteiten aan de orde. Wat is het verschil en moet het onderzoek van Hogescholen niet meer gericht worden op het ontwikkelen (development) van onderzoeksmethoden die in de beroepspraktijk bruikbaar zijn. Het onderzoek aan universiteiten zou dan meer fundamenteel moeten zijn (research) waarmee het onderzoek aan hogescholen gevoed kan worden (Adviesraad Wetenschap en Technologie, 2001). Deze opsplitsing is inmiddels achterhaald omdat in elk vakgebied de specialisatie zo ver is doorgevoerd dat research onlosmakelijk verbonden moet zijn aan development. In het onderzoek van grote bedrijven en multinationals is bijna overal de driedeling terug te vinden van fundamenteel onderzoek of het hebben van wetenschappelijke kennis over fundamentele zaken die voor het vakgebied noodzakelijk zijn en de koppeling aan development en support, wat onderscheidbare activiteiten zijn om producten te ontwikkelen, te toetsen en te implementeren in de praktijk. Fundamenteel onderzoek speelt zich ook af op technische universiteiten en medische faculteiten om de koppeling naar toepassing (development en support) zo dicht mogelijk bij elkaar te houden. Dit betekent dat ook aan Hogescholen wetenschappelijk onderzoek en fundamenteel onderzoek belangrijk zijn om de koppeling aan development en support mogelijk te maken. In het bedrijfsleven worden de verhoudingen in de hoeveelheid capaciteit voor "research - development - support" periodiek aangepast aan de hand van de markt positie, de marktontwikkelingen en de stand der techniek. Ook wordt bekeken of delen van onderzoek moeten worden ingekocht of uitbesteed. In een farmaceutisch bedrijf wordt meer fundamenteel onderzoek gedaan dan in een bedrijf dat coatings maakt. En in een bedrijf dat consumenten producten maakt wordt meer tijd besteed aan development en support dan aan fundamentele research.

In het domein van zorg en welzijn is ook sprake van "research - development - support" om zaken goed te kunnen begrijpen en om de juiste "producten" te kunnen ontwikkelen en implementeren. Met "product" wordt hier bedoeld de voortbrengselen van het onderzoek die in de praktijk kunnen worden toegepast, bijvoorbeeld nieuwe gesprekstechnieken of leermethoden. Onderzoek voor de bachelor opleiding zal niet alleen praktijkgericht moeten zijn, waarbij fenomenologische kennis van empirische waarnemingen in de beroepspraktijk wordt ontwikkeld, maar ook op het handelen en niet-handelen van de actoren in deze beroepspraktijk. Op dit moment zijn in Nederland veel zaken gescheiden zoals sociologisch onderzoek, pedagogisch onderzoek, psychologisch onderzoek en politicologisch onderzoek, dat is ondergebracht bij universiteiten. De bijhorende beroepspraktijken worden op hogescholen onderwezen die nu zich meer moeten richten op praktijkgericht onderzoek. Omdat het praktijkgericht onderzoek gericht is op het verbeteren van de betreffende praktijksituaties en productgericht is, zou de bijhorende research onlosmakelijk eraan gekoppeld dienen te worden. Door het fuseren van universiteiten en hogescholen wordt nog geen antwoord gegeven op de vraag hoe inhoudelijk domeinspecifiek onderzoek ingericht dient te worden en of alle puzzelstukjes wel in elkaar passen.

Zoals aangegeven bij praktijkgericht onderzoek is handelingsgericht onderzoek een belangrijke component omdat het verbeteren van het doen en laten van mensen in de samenleving, maar ook in de verschillende beroepspraktijken een hoge prioriteit heeft. Juist bij handelingsgericht onderzoek is de versplintering in het onderwijs het meest aanwezig. Bij handelen is de sociale dimensie (sociologie), de individuele dimensie (psychologie), de

achtergrond dimensie (pedagogie en geschiedenis) en de strategische dimensie (politicologie) een gecombineerde activiteit, die bij het ontwikkelen van verbeteringen en veranderingen onlosmakelijk verbonden dient te worden. Er zouden dan ook meer relaties gelegd dienen te worden tussen het individueel beleven en doen (handelen) en het maatschappelijk gebeuren waarin het plaats vindt. Handelingsonderzoek is dan ook vooral gericht op het veranderen en het verbeteren van het doen en laten. Het is meer dan het houden van een enquête omdat het gericht is op het oplossen van problemen. Hiervoor moet men kunnen omgaan met mensen, met de organisatie en de samenleving en de eigen professionaliteit kritisch kunnen en willen bekijken.

Belemmeringen

Een grote belemmering is dat er in het HBO geen onderzoekstraditie is. De studenten moeten worden klaargestoomd met beroepsvaardigheden die vooral op uitvoering zijn gericht en waarbij leidinggeven meer prioriteit bij de studenten lijkt te hebben dan het kunnen uitvoeren van onderzoek. Voor het uitvoeren van een afstudeeropdracht, ook wel afstudeerstage genoemd omdat deze in principe extern plaats vindt, kan een leeronderzoek worden uitgevoerd. Zo'n leeronderzoek is gebaseerd op enkele technieken van onderzoek doen (data verzameling, analyse en evaluatie) zonder dat de rol van onderzoeker aan de orde komt. Ook het veranderen of verbeteren van de betreffende beroepspraktijk door onderzoek is geen onderdeel van het onderwijs of van het programma van de docenten. Bovendien zijn er geen doorlopende onderzoeksprogramma's. Het onderwijs is meestal volledig dichtgetimmerd om de vakinhoudelijke kennis over te brengen. Een voorbeeld van een innovatie, die af en toe wordt geprobeerd, is de vraag aan studenten om marktonderzoek te doen en een ondernemingsplan te schrijven. Hiermee worden echter geen onderzoekers opgeleid die de eigen beroepspraktijk kunnen verbeteren.

Naast technieken zullen meer onderzoeksmethoden moeten worden ontwikkeld om de eigen beroepspraktijk te onderzoeken. Een groot deel van de methoden zal moeten bestaan uit handelingsgericht onderzoek omdat het handelen van professionals, maar ook van cliënten en leiding daarvan een groot deel uitmaakt. Om deze methodieken verder te ontwikkelen en geschikt te maken voor de verschillende beroepspraktijken, zal meer samenwerking met universiteiten moeten plaats vinden. Bij het pleidooi voor meer handelingsgericht onderzoek op Hogescholen komt tegelijkertijd het pleidooi voor meer aandacht op universiteiten om de noodzakelijke koppeling tussen "research - development - support" te kunnen maken. Een faculteit waarin een koppeling wordt gelegd tussen de verschillende disciplines, omdat in praktijksituaties van het handelen altijd een verbinding wordt gelegd tussen het persoonlijke (pedagogiek, psychologie en geschiedenis) en het maatschappelijke (sociologie, politicologie, economie), is vooral in beroepspraktijken noodzakelijk. Het individuele is niet alleen bedoeld voor de onderzochten, maar ook voor de onderzoekers (professionals) en de omgeving (organisatie) waarin het beroep wordt uitgeoefend.

Normatief of moreel verantwoord?

Een tweede belemmering om handelingsgericht onderzoek in beroepspraktijken te implementeren is het vraagstuk van de normatieve professionaliteit (Kunneman, 1996). Kunneman laat zien dat de ruimte die vrijgekomen is door het afbrokkelen van de oude macht- en gezagscultuur eind vorige eeuw de mogelijkheid biedt voor nieuwe vormen van gelijkwaardigheid, communicatieve openheid en individuele verschillen. Vooral in beroepspraktijken komen de veranderingen langzaam opgang en zal iemands deskundigheid niet alleen bepaald worden door iemands opleiding, maar vooral door iemands

communicatieve openheid. Hierbij is het van belang de eigen kwetsbaarheid ter discussie te kunnen stellen en op een gelijkwaardige wijze de subject-subject relatie in een beroepspraktijk te onderkennen. Veel beroepspraktijken worden echter in toenemende mate gekenmerkt door mechanismen en processen die door een systeemlogica worden bepaald. Dit betekent dat deze mechanismen en processen in het teken staan van resultaat boeken, efficiënt beheer van de schaarse middelen, maximale inzet van geavanceerde apparatuur en de dominantie van hoog opgeleide specialisten.

Bij het doen van onderzoek in deze beroepspraktijken om verbeteringen te kunnen aanbrengen, is de subject-subject relatie van essentieel belang. Wat zijn de ethische aspecten van het handelen van de professional en welke drijfveren komen hierbij in het gedrang? Bij het betrekken van ethische zaken gaat het immers over verantwoording afleggen van het eigen gedrag (Weisfelt, 2014). Bij ethiek moet je je eigen normen en waarden leren kennen en die van anderen, waardoor je instaat bent je eigen doen en laten te overwegen en te beoordelen. Door te werken met ethiek blijf je jezelf scherp houden bij het uitvoeren van je vak. Het verbeter- en veranderingsproces van het handelen in beroepspraktijken vereist een integrale aanpak waarbij de ethiek van het handelen niet mag ontbreken.

6. Conclusies en aanbevelingen

Door het toepassen van handelingsgericht onderzoek kunnen niet alleen concrete verbeteringen en veranderingen worden verkregen, maar ook gemakkelijker worden geïmplementeerd omdat de onderzochten hierbij meer of minder zelf betrokken zijn. Hierbij zal het vergroten van het eigen inzicht van de onderzoeker minder centraal moeten staan. De *expert rol* is minder relevant omdat mensen zich niet zomaar laten veranderen door een buitenstaander. Door Internet en media, maar ook doordat kennis toegankelijker wordt voor steeds grotere groepen, worden mensen mondiger en meer betrokken bij de eigen zorg en welzijn. Door het doen van onderzoek door de onderzochten zelf wordt de motivatie verhoogd door het stellen van doelen die gerealiseerd dienen te worden. Ook het zelf onderhandelen over de mogelijkheden stimuleert de onderzoeksgroep om de eigen verantwoordelijkheid te nemen.

Met meer handelingsgericht onderzoek kunnen veranderingen en verbeteringen bij sociaal maatschappelijke vraagstukken beter worden doorgevoerd omdat het iets van de mensen zelf is, waarvoor zij gemotiveerd zijn geworden. Van empirisch-analytisch onderzoek wordt vooral de onderzoeker zelf beter, die daarmee waardevolle adviezen denkt te kunnen geven. De meeste promovendi worden opgeleid om een expert rol te kunnen vervullen door bij hun onderzoek hypothesen te stellen, data te verzamelen en aanbevelingen te doen. Doordat kennisnetwerken snel groeien zijn experts minder nodig om aanbevelingen te doen en kunnen onderzochten zelf oplossingen zoeken. Bij handelingsgericht onderzoek past een integrale aanpak waarbij het persoonlijke (pedagogiek, psychologie en geschiedenis) en het maatschappelijke (sociologie, politicologie, economie) onlosmakelijke aan elkaar zijn verbonden. Door het pleidooi voor meer handelingsgericht onderzoek ontstaat tegelijkertijd een pleidooi voor het instellen van een universitaire faculteit om de noodzakelijke bovenbouw bij handelingsgericht onderzoek mogelijk te maken.

Referenties

- Boog, B., Slagter, M. (2005). Focus op action research, de professional als handelingsonderzoeker. Assen: Van Gorcum
- Boonstra, J.J., Steensma, H.D. en Demenint, M.T. (2002). Ontwerpen en ontwikkelen van organisaties. Theorie en praktijk van complexe veranderingsprocessen. Reed Business.

- Dam, A. van en Mulder, N. (2008). Motivatie en mogelijkheden van moeilijke mensen. Bohn Stafleu van Loghum
- Donkers, G., (2001). Veranderkundige modellen. Boom Lemma
- Kunneman, H., (1996). Van theemutscultuur naar walkman-ego. Contouren van postmoderne individualiteit. Boom, Amsterdam.
- Van der Donk, C. en van Lanen, B. (2012). Praktijkonderzoek in de school. Bussem, Coutinho.
- Van Dijkum, C. en Tavecchio, L. (2014). Praktijkonderzoek in ontwikkeling. Boom Lemma.
- Weisfelt, P. (2014). De dwaas en de wijze. Ethiek voor begeleiders. Uitgeverij Weisfelt en Partners, Heerde.
- Winkelaar, P. (2006). Methodisch werken. Inleiding tot methodisch handelen met en voor mensen. De Tijdstroom

Informatie over de auteurs

Adrie Winkelaar (1946) studeerde Organische Chemie en werkte van 1971 tot 1991 in de research van de verfindustrie. In 1982 studeerde hij af bij de faculteit Andragologie van de Universiteit van Amsterdam in de Volwassenen Educatie. Vanaf 2003 is hij zelfstandig adviseur en werd in 2006 lid van Kring Andragologie (Alumni) van de Universiteit van Amsterdam.

Matthieu Karel (1948) studeerde na een eerdere technische studie in 1977 in 1977 af in de Andragologie bij de Universiteit van Amsterdam, en later in de Sociale en Arbeidspsychologie bij de Universiteit Leiden. Hij werkte bij beide universiteiten als onderzoeker, en als docent bij de Hogeschool Leiden en de Haagse Hogeschool. Momenteel is hij secretaris van de Kring Andragologie van de Universiteit van Amsterdam.

Versie: 5.12.2014